

tár ösnyomtatványainak jegyzéke e nyomtatvány korát hozzávetés alapján 1480-ra teszi. *Novitzky* N. László az irás keletkezéséről értekezik. A kötet többi cikke kizárólag a nyomda-ipar technikai részével foglalkozik; s végül *F. K.* bibliografiai jegyzékében találjuk a nyomdászati szakirodalom legújabb termékeinek felsorolását.

— rr.

L'arte della Stampa nel rinascimento italiano Venezia. Venezia, MDCCCXCIV. Ferd. Ongania Editore. 2-r. I. k. 110 l. II. k. 118+2 l.

A híres velencei *Ongania* könyvkiadó cég, melyet első tulajdonosai, H. F. & M. Münster, 1846-ban alapítottak s 1871 óta Ferd. Ongania bír, félszázados fenállásának emlékét igen érdekes bibliografiai munka kiadásával ülte meg. A fényes kiállítású két kötetes munka, mint czime mutatja, a renaissance-korabeli velencei könyvnyomtatással foglalkozik, s úgy tárgyánál, mint kitűzött céljánál fogva ez év bibliografiai irodalmának legfigyelemreméltóbb termékei közé sorozható.

Velence, a második olasz város, melyben a könyvnyomtatás új találmánya otthonra talált, a XV. század második felében a könyvnyomtatás mesterségének legvirágzóbb emporiuma volt.

Az első velencei nyomtatvány: Cicero, *Epistolae ad familiares*, 1469-ben Johannes de Spira sajtójából került ki. Spira még ez évben Plinius *Historia naturalis*át és Cicero *epistoláinak* 2. kiadását is kinyomatta, s bele kezdett Szent-Ágoston *De civitate Dei* cz. munkájának nyomásába, de ezt, az év végén elhunyván, testvére Vindelinus fejezte be. Vindelinus de Spira sajtójából csak az 1470-ik évben 15 könyv került ki, s 1477-ig a latin és olasz írók kiadásainak, köztük több princeps editionak egész sorozatával látta el a könyvpiacot.

1470-ben két más nyomdász is megtelepedett Velenczében: Nicolaus Jenson Sommevoireből és Christophorus Valdarfer Regensburgból. Az előbbi az éremvésés modorát alkalmazva a betűk kiformalásánál, az u. n. *romano rotondo*, kerek római betűtípust hozta létre, mely sokkal elegánsabb, mint a Spira testvérek szintén kerek típusai. Gót betűket is metszett, megalapítván ezzel a gót betűtípus egy új fajtáját, a *gotico veneziano*-t. Később Johannes de Coloniaval és másokkal állott társaságban. Meghalt 1480 végén. Valdarfer 1470 és 1471. években működött Velenczében. Kivülök a már említett Johannes de Colonia (1471—82.) Johannes Manthen de Gerretzhem (1473—1480.), az augsburgi Erhardus Ratdolt és a velencei születésű Philippus Petri s ennek társa a trevisoi Gabriel Petri voltak a velencei sajtó első évtizedének munkásai.

Mindezek a nyomdászok Philippus Petri kivételével idegen származásúak voltak, s az a könyvnyomtató, a ki hivatva volt arra, hogy a könyvnyomtatás mesterségét Velenczében a művészet magaslatára emelje, Aldo Manuzio szintén nem a város gyermeke. De az 1489. év, a melyben azzal a szándékkal telepedett meg Velenczében, hogy Rómában Gasparo Veronese és Domizio Calderino és Ferrarában Battista Guarini iskoláiban szerzett ismereteit itt fogja érvényesíteni, fordulatot képez a velencei könyvnyomtatás történetében. Ő volt az első, a ki Velenczében görög művek kinyomására vállalkozott, s a görög Aldinák nemsokára keresett specialitásai voltak a velencei könyvsajtónak. A köztársaság, mely a középkor elején a byzanci kereskedelmet közvetítette Európa nyugata fele, így vált a renaissance fénykorában a klasszikus görög műveltség leghatalmasabb közvetítőjévé.

1469-től a század végéig több mint ezer kötet került ki Velence könyvnyomdáiból. A velencei könyvnyomtatást azonban nem csupán termékeinek száma, hanem minőségük teszi nevezetessé. Az első évtized könyvnyomatóinak betűi a szabályosság és választékos csin mintaképeiül szolgáltak a későbbi kor nyomdászai előtt. S a betűtípusok szépségével összhangban állott a papir minősége, a címlap és fejezetczímek összeállítása, az egész nyomdai beosztás, a nyomás tisztasága. Ratdoltról, a kinél később Augsburgban a mi Túrócinkat nyomták, tudjuk, hogy az augsburgi Bernhard festővel állott társaságban, (korrektora a bajorországi langenzenni Peter Loslein volt) és 1476-tól kezdve ábrákkal, személyek, városok rajzaival és színes kezdőbetűkkel díszítette kiadványait. Példáját követték társai is, és csakhamar általános lett a nyomdászok törekvése, hogy műveiket a fényűző kiállítású kéziratokkal szemközt a kiállítás szépsége tekintetében is versenyképesekké tegyék. A velencei nyomtatványok hosszú sorozata e törekvés jeleit viseli magán; lépésről lépésre lehet észlelni rajtuk a tökélyesbülést, mely akkor jutott el tetőfokára, midőn Ugo da Carpi 1516-ban feltalálta annak a módját, hogy kell a fametszetű képekbe a szükséges árnyalatokat belehozni.

A velencei könyvnyomtatás történetét tudományos alapon megírták Fulin, Castellani, Rivoli herczeg, H. Brown. Ongania új kiadványa az illusztrációkat szolgáltatja e jeles művekhez, két kötetre terjedő facsimilekben bemutatva az egyes könyvnyomdák és azok legszebb termékeinek címlapjait, frontiscipiumait, képeit, lapszéli és záró-díszítéseit, kezdőbetűit, kolofonjait, a nyomdászok és kiadók emblemaát, a papir vízjegyeit, szóval mindazt a mi a könyvek művészi kiállításának tényezőjét képezi, s függetlenül néhány választékos mutatványt a XV. és XVI. századi velencei könyvkötés termékeiből.

A két kötet facsimiléiben, melyekhez Carlo Castellani írt

érdekes történelmi bevezetést, a velencei könyvnyomdászat s a könyv illusztrálása fejlődésének történetét látjuk magunk előtt Ratdolt primitív vonalos nyomásaitól kezdve egészen Carpi chiaro-scuro-nyomásaig.

Szebb emléket a virágzó művészet multjának nem lehetett volna emelni, mint termékei javának e facsimilkben való összegyűjtése által. De Onganiát a mult iránt érzett kegyeletén kívül igen fontos gyakorlati cél is vezette a munka kiadásában. Nem alaptalanul panaszkodva a felett, hogy a könyvnyomtatás művészete a régi emporiumokban mindinkább elveszti individualis jellegét, s hogy az olasz sajtótermékek idegen stílus mezeit viselik magukon, vissza akarja vinni a könyvnyomtatást az eredeti nemzeti stílus forrásához, szóval annak a nemzeti nyomdász-iskolának visszaállítására törekszik, mely méltán képezte valaha Velence és egész Olaszország büszkeségét. Kiadványa ily módon, míg egyrészt dokumentumokat ad azok kezébe, kik a nyomdászat történetét tanulmányozzák, más oldalról mintákkal szolgál annak gyakorlati művelői számára. Boldog ország, a hol a kiadók műérzéke ily czélok szolgálatára hozhat áldozatot. Mi is beszélünk sokat magyar nemzeti stílusról, de meddig kell még várunk, míg valakinek eszébe jut értékesíteni azt a becses műtörténelmi anyagot, mely a régi magyar nyomdák termékeiben rejtőzik!

Sch. Gy.

A Staderini, Brevi cenni sopra due sistemi di schedario per cataloghi. Roma. 1890. 8-r.

A fentebbi czímet viselő füzet már több év előtt jelent meg, be azért nem tartom feleslegesnek ismertetését, miután annak tartalma minden könyvtárat közelebről kell hogy érdekeljen. E füzetkében ugyanis két katalogus-rendszer leírását olvassom, melyeknek, különösen a másodiknak praktikus voltáról olaszországi tartózkodásom alatt elég alkalmam volt meggyőződni.

Az egyik katalogus-rendszer a következő: egy hosszúka, keskeny fadobozba fogazott érclemez van beillesztve, a papírlapok megerősítésére rugóval ellátott fadarab szolgál, mely a fogazott érclemezbe van beillesztve s szükség szerint mozgatható. A papírlapok erős, merített papirosból vannak készítve, trapez formában, melyhez még egy, körülbelül 3 centiméternyi erősebb papír van vászonnal erősítve. olyformán, hogy az érclemez fogaitba beilleszthető legyen.

A czédulák beillesztése a dobozba úgy történik, hogy a keskenyebb fogazott rész az érclemezbe behelyeztetik, bizonyos számú ilyen papírlap után a megerősítésre szolgáló fadarab betolatik, s a benne lévő rugó azt erősen oda tartja a doboz oldalaihoz. Ily módon a czédulák keskenyebb része mozdulatlanul áll,